

Важливість географії в сучасній освіті в Україні

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2023.3.2-8/13>

Радченко А. Р., Гринюк О. Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
ariana.radchenko@knu.ua

Надійшла до редакційної колегії 20.11.2023.

Прийнята: 30.11.2023

Анотація. Географія – наука, яка вивчає взаємозв'язки між природою та суспільством. У статті розглянуто питання необхідності вивчення географії у закладах

загальної середньої освіти. Детально проаналізовано значення географічних знань як основи патріотизму та обґрунтовано місце географії у структурі суміжних наук. Значне місце у роботі приділено розгляду вагомості географічних знань після повномасштабного вторгнення, коли вона стала особливо потрібною. Розкрито сутність термінів «зовнішнє незалежне оцінювання» та «національний мультипредметний тест», важливість цих елементів у системі освіти для відбору вступників до вищих навчальних закладів та роль географії у них. Доведено актуальність даної науки на основі аналізу загальної кількості зареєстрованих учасників на вступні випробування в Україні.

Ключові слова: географія, шкільна освіта, ЗНО, НМТ

The importance of geography in modern education in Ukraine

Radchenko A. R., Gryniuk O. Yu.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, ariana.radchenko@knu.ua

Annotation. Geography is a science that studies the relationships between nature and society. The article examines the issue of the need to study geography in institutions of general secondary education. The importance of geographical knowledge as the basis of patriotism is analyzed in detail and the place of geography in the structure of related sciences is substantiated. A significant place in the work is devoted to consideration of the importance of geographical knowledge after a full-scale invasion, when it became especially necessary. The essence of the terms "external independent assessment" and "national multi-subject test", the importance of these elements in the education system for the selection of entrants to higher educational institutions and the role of geography in them are revealed. The relevance of this science is proven based on the analysis of the total number of registered participants for entrance exams in Ukraine.

Key words: geography, school education, IEE, NMT

Вступ. Географія – наука, яка вивчає географічну оболонку Землі, її структуру та динаміку, взаємодію і розподіл у просторі її окремих компонентів. Предметом географії є географічна оболонка Землі, яка складається з взаємозв'язаних і взаємодіючих природних і суспільних компонентів.

На основі цих компонентів можна характеризувати певну частину земної кулі: від невеликого села до материка, де воно знаходиться в цілому. Окрему країну також можна вивчати за поданими аспектами. Збір, накопичення і популяризація відомостей про певну територію називається краєзнавством, тобто краєзнавство – це частина географічної науки. Знання про свій край, у свою чергу, є важливою частиною патріотизму – одного з найглибших

громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури.

Іншими словами, географія – це основа патріотизму, оскільки розуміння своєї країни, її кордонів, рельєфу, природи, населення, економіки, культури та інших географічних особливостей є запорукою глибокого усвідомлення й любові до рідної землі та фундаментом патріотичного почуття. Географічна компетентність дозволяє формувати та використовувати географічні знання та вміння для розуміння своєї країни, розкривати її різноманіття та ідентичність.

Слід відміти, що не достатньо наукових публікацій які б розкривали питання про важливість вивчення географії в сучасних умовах. Питання важливості географії вивчали Д. Мальчикова та К. Мезенцев, які зазначають, що в Україні відбувається поступове зменшення обсягу, тривалості інваріантного вивчення географії та включення її до інтегрованих курсів і освітніх галузей, що спричинило суттєві зміни в суспільному сприйнятті географії як самостійної науки, освітньої галузі та сфери кар'єрних можливостей (Мальчикова, Мезенцев, 2022). Й. Гілецький та І. Закутинська відмічають негативні тенденції щодо трансформації вивчення географії в закладах середньої освіти. Зокрема, автори зазначають, що з 2005 року починаються «напади», зі сторони природничиків, на географію з пропозиціями завершити її вивчення в 9 класі (Гілецький, Закутинська, 2023).

Таким чином, метою статті є показати важливість ролі та місця географії в сучасній системі освіти.

Матеріали і методи досліджень. Було вивчено та проаналізовано статистичні матеріали щодо структури зовнішнього незалежного оцінювання та національного мультипредметного тесту, кількість абітурієнтів які реєструвалися на складання предметів природничого блоку. На основі даних статистичних матеріалів було визначено роль та місце географії в структурі предметів ЗНО.

Результати та їх аналіз. Кожного року світ стає глобалізованішим, тому розуміння свого місця на карті світу набуває особливого значення. Саме географія допомагає нам сприймати нашу країну як конкретний простір із унікальними природними умовами та ресурсами, населенням та економікою. Таким чином географія стає важливим інструментом виховання патріотизму серед школярів.

Вивчення рідного краю в шкільних програмах розширює світосприйняття, підтримує в учнів усвідомлення важливості бережливого ставлення до навколишнього середовища, сприяє розумінню географічного розташування регіонів, проведення національної економіки, її потенціалу та перспектив.

Завдяки знанням з географії учні починають цікавитися рідним краєм, що дає стимул подорожувати власною країною. Це дозволяє дізнаватися про нові місця, природу, архітектуру країни, розуміти взаємозв'язки між різними областями.

Повномасштабне вторгнення також показало важливість знань з географії. Насамперед це виявляється під час аналізу політичної, економічної та військової ситуації.

Географічні знання є важливими при вивченні політичних ситуацій у рамках політичної географії. Розуміння кордонів, географічних особливостей та розміщення ключових регіонів стають ключовими для оцінювання подій та правильного прийняття рішень.

Необхідність географії варто розглядати зі сторони економічної географії. Відомості щодо економіки країни, її структури та ресурсів, торговельних та транзитних шляхів, економічних переваг можуть давати інформацію про можливість країни швидко реагувати на вторгнення та адаптуватися до нових обставин.

Під час військових дій географічні знання є вирішальними, оскільки розуміння рельєфу місцевості та розміщення різних об'єктів на карті допомагають правильно орієнтуватися на певній території, тобто знання карти важливі для розробки військових тактик. У свою чергу, це може суттєво впливати на хід військових дій і стратегічні рішення.

Географія виступає як базова дисципліна в таких науках як економіка, соціологія, політика, екологія, урбаністика тощо.

Для таких наук як економіка та соціологія є навіть окремі напрямки в географії – економічна та соціальна географія. Перша галузь є частиною суспільної географії, яка досліджує просторові аспекти на форми організації господарства (Савчук, 2023), що вивчає розміщення і розподіл економічної діяльності, допомагає розуміти економічну доцільність та розвиток регіональних економік. Друга галузь є дисципліною, що вивчає соціальні контексти, соціальні процеси та групові відносини, які формують простір, місце, природу та ландшафт (Немець, Мезенцев, 2019). Дані науки досліджують географічні основи світового господарства, глобальних проблем людства і господарських зв'язків, а також територіальну організацію суспільства в світі з урахуванням інтеграційних процесів у різних регіонах планети, що допомагають характеризувати економіку та соціологію в просторовому відношенні.

Географія є основною політичної науки, що виступає також окремою галуззю – політичною географією, яка є частиною суспільної географії, що вивчає просторову організацію політичного життя суспільства, системи політичних і адміністративних кордонів, меж виборчих округів, центрів політичного керування і зв'язків між ними з урахуванням різноманітних соціально-економічних факторів. Географічні елементи та геополітичне розташування грають значну роль у формуванні політичних думок та рішень. Політична географія аналізує вплив просторових аспектів на політичні процеси, наприклад політичні конфлікти та територіальні питання.

Щодо екології, то саме розташування природних екологічних систем та кліматичні умови визначають стан довкілля та впливають на план управління природними ресурсами. Взаємозв'язок географії та екології полягає у взаємодії між людиною та природним середовищем, впливі людської діяльності на екосистеми та розподіл природних ресурсів.

Урбаністика також тісно пов'язана з географією, оскільки на основі географічних знань вивчається розташування та формування міст, вплив різних факторів на їхню структуру, функції та розвиток.

Отже, зв'язки між науками доповнюють одне одного, поширюючи відомості та необхідну інформацію. Географічні знання є важливим інструментом для розуміння та аналізу наукових досліджень, що робить її базовою в різних галузях, тому вона має особливу роль у структурі інших наук.

Не є винятком значущості географії в освіті, тому що вона дозволяє краще зрозуміти природні та економічні явища та процеси, здобути елементарні знання та практичні навички, що необхідні для повсякденного життя, усвідомити екологічну ситуацію нашої планети та отримати загальну картину щодо сучасного світу. Маючи дані знання велика кількість учнів здавала зовнішнє незалежне оцінювання з географії для подальшого вступу у заклад вищої освіти. Але, на жаль, протягом останніх двох років Міністерство освіти і науки України прийняло рішення не включати географію до предметів нової форми проведення вступного випробування – національного мультитесту (НМТ). Таке рішення зумовлене тим, що існують певні проблеми з перевіркою деяких тем з географії (Освіта.ua, 2023).

Зовнішнє незалежне оцінювання – це форма проведення вступного випробування, введена у 2006 році, що складається із завдань різних типів, спрямованих на визначення рівня навчальних досягнень випускників закладів середньої освіти для вступу у заклад вищої освіти в Україні. До 2021 року обов'язково потрібно було складати три предмети – українську мову та літературу, математику або історію України (на вибір) та предмет з переліку: історія України, математика, біологія, географія, фізика, хімія, англійська мова, іспанська мова, німецька мова, французька мова. З 2021 року кількість обов'язкових предметів зросла до чотирьох, п'ятий за необхідності (Освіта.ua, 2021).

Національний мультипредметний тест (НМТ) – це форма проведення вступного випробування на бакалаврат для здобуття вищої освіти в Україні, введена у 2022 році через повномасштабне російське вторгнення в Україну. Тестування відбувалося у липні-вересні 2022 року та у червні-липні 2023 року в формі комп'ютерного онлайн тестування з трьох предметів. У 2022 році – це українська мова, математика та історія України, у 2023 році українська мова та математика, а третій предмет на вибір учня: історія України, іноземна мова (англійська, німецька, французька чи іспанська), біологія, фізика, хімія (Пулатова, 2023).

Тобто ЗНО та НМТ – важливі елементи системи освіти для відбору вступників до вищих навчальних закладів. Кожного року велика кількість абітурієнтів складає подані випробування, які дозволяють забезпечити справедливий та об'єктивний відбір на певну спеціальність у ЗВО та водночас є складним та відповідальним завданням для абітурієнтів, яке вимагає від них глибоких знань та навичок у необхідних дисциплінах в залежності від їх вибору. Таким чином у вступників з'являється стимул до систематичної підготовки до іспитів та отримання якісних знань, що є важливим для освіти в Україні.

Аналіз статистичної інформації щодо загальної кількості зареєстрованих учасників по шкільних предметах природничої галузі за 2017 – 2023 роки (за винятком 2022 року, дані відсутні) свідчить, що найпопулярнішим предметом є географія, на яку припадає близько 40,6 % загальної кількості учасників (409 050) (див. рис. 1). Друге місце займає біологія з часткою 37,7 % (380 091), а третє – фізика з часткою близько 13,8 % (139 412). Найменш популярним предметом є хімія, на яку припадає лише 7,8 % загальної кількості учасників (78 455). Незважаючи на скасування НМТ з географії, кількість абітурієнтів, які зареєструвались на даний предмет, лідирує, що свідчить про актуальність цієї науки в сучасному світі.

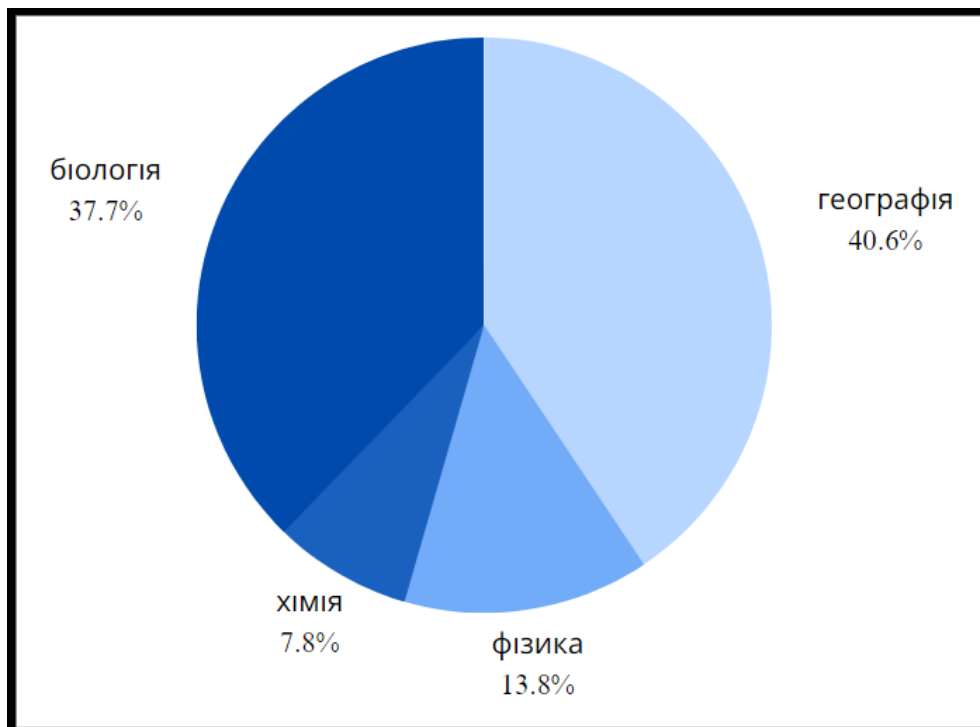

Рис. 1. Загальна кількість зареєстрованих учасників по предметах природничої галузі [складено авторами, osvita.ua]

Географія дійсно є важливою частиною освіти, яка дозволяє абітурієнтам отримати знання про взаємозв'язки між різними компонентами природи та суспільства, дає розуміння того, як працює світ. У сучасному світі ми зіштовхуємося з глобальними проблемами – зміна клімату, забруднення навколишнього середовища та економічна нерівність, тому географічні

знання є особливо необхідними, оскільки саме вони допомагають нам зрозуміти ці проблеми та дійти ефективних рішень. Крім того, як було вже зазначено, географія є основою для багатьох інших дисциплін, тому її вивчення є незамінним для широкого кола професій.

Особливо слід звернути увагу на загальну динаміку зростання загальної кількості зареєстрованих учасників на географію з 2017 по 2021 роки (див. рис. 2). Відсутність інформації за 2022 та 2023 роки пояснюється не включенням «географії» до переліку дисциплін вільного вибору при складанні НМТ. Дана тенденція свідчить про те, що абітурієнти обирають географію, що вкотре підтверджує її важливість та необхідність.

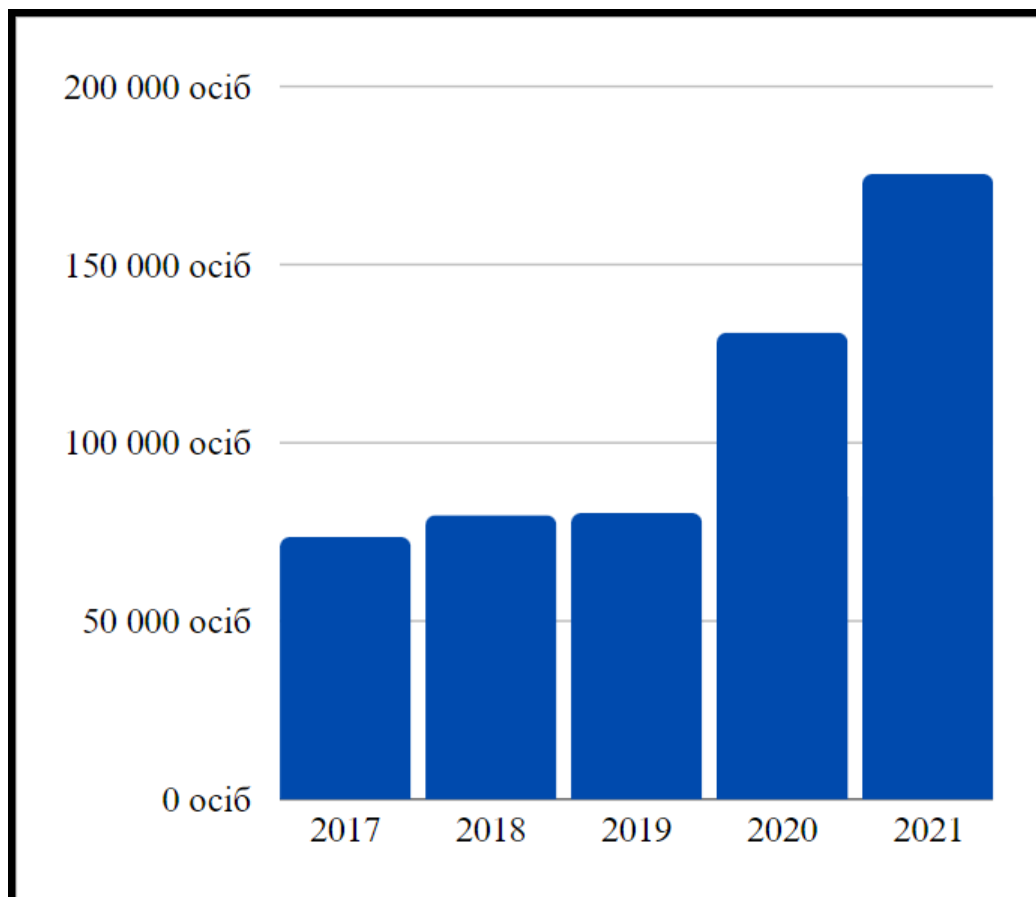

Рис. 2. Загальна кількість зареєстрованих учасників на географію з 2017 по 2021 роки [складено авторами, osvita.ua]

8 листопада 2023 року на законодавчому рівні (через прийняття відповідного закону) було визначено особливості вступної кампанії 2024 року та визначено структури НМТ. Так, у 2024 році абітурієнт буде складати НМТ із трьох загальнообов'язкових предметів (українська мова, історія України та математика), а також один із 9 на вибір, серед яких і географія. На нашу думку, це цілком правильне рішення, адже саме через вибір відповідного предмету абітурієнт обирає свою освітню траєкторію та може продемонструвати необхідні знання на навчання на відповідній спеціальності.

Висновки. Отже, географія є важливою частиною освіти, оскільки вона має широке застосування та значення в сучасному світі. Ця наука необхідна для патріотичного виховання – вивчення рідного краю розширює сприйняття світу та підтримує усвідомлення його важливості. Географія також є невід'ємною для багатьох інших наук, тому що це їхня основа. Географічні знання відіграють велику роль у розумінні політичної, економічної та військової ситуацій, бо вона допомагає оцінювати події та приймати правильні рішення. Вивчення географії допомагає нам краще зрозуміти наш світ і удосконалювати його.

Проаналізовано загальну зареєстровану кількість учасників на шкільні предмети природничої галузі та географії окремо на вступні випробування ЗНО та НМТ та підтверджено її актуальність у теперішній освіті. Це пояснюється постійним зростанням кількості зареєстрованих учасників (з 75 тисяч до 150 тисяч, відповідно в 2017 та 2021 роках) на географію та значенням географії у структурі предметів природничої галузі, що становить 40,6 % загальної кількості учасників.

References

- Chomu do NMT ne vkluchyly heohrafiuu? [Why was geography not included in NMT?]. Retrieved from <https://osvita.ua/consultations/faq/88633/> (in Ukrainian).
- Hiletskyi, Y. R. Transformatsii struktury ta zmistu zahalnoi heohrafichnoi osvity [Transformations of the structure and content of general geographic education] / Y. R. Hiletskyi, I. I. Zakutynska // *Ukrainska heohrafiia u vyklykakh viiny* : zb. tez dopovidei za mater. Mizhnar.nauk.-prakt. konf., 08-09 chervnia 2023 r / [za red. I. O. Pylypenka, D. S. Malchykovoï]. – Kherson : Khersonskiy derzh. un-t, 2023. – S. 83-84.
- Liudmyla Niemets, Kostiantyn Mezentsev, Nataliia Husieva, Nataliia Mezentseva, Anatolii Melnychuk, Kostiantyn Niemets, Kateryna Sehida, 2019. *Sotsialna heohrafiia [Social geography]: pidruchnyk*. Kyiv: Vydavnytstvo «Feniks», 2019. – 304 s. Retrieved from https://www.geokyiv.org/pdf/Social_Geography.pdf (in Ukrainian).
- Malchykova D.S., Mezentsev K. V., 2022. Publichnyi imidzh heohrafiï v konteksti transformatsii standartiv bazovoi serednoi osvity: dosvid Ukrainy i svitu. [Public Image of Geography in the Context of Basic Secondary Education Standards Transformation: Ukrainian and World Experience]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*. No. 1. P. 53–63. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ugz2022.01.053> (in Ukrainian).
- Pulatova K., 2023. NMT 2023: data testu, novovvedennia ta osoblyvosti z kozhnoho predmeta [NMT 2023: test date, innovations and features in each subject]. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/nmt-2023-data-osoblivosti-chas-i-tip-zavdan-12135231.html> (in Ukrainian).
- Rezultaty ZNO [The results of the external examination]. Retrieved from https://osvita.ua/test/rez_zno/ (in Ukrainian).
- Savchuk I.H. Ekonomichna heohrafiia [Economic geography]. *Slovnnyk suspilnoi heohrafiï*. Retrieved from <https://geohub.org.ua/node/3591> (in Ukrainian).
- Shcho take heohrafiia (2023) [What is geography] Retrieved from <https://translations.com.ua/geografiia.html> (in Ukrainian).
- ZNO-2021: yaki predmety vybraty ta yak zareiestruvatys [ZNO-2021: which subjects to choose and how to register] Retrieved from <https://osvita.ua/test/79847/> (in Ukrainian).